

Sonja Tanhua

Siidsåabbar: Kolttasaamelainen kyläkokousjärjestelmä itsenäisen päätöksenteon ja suomalaisen valtionhallinnon ilmentymänä 1960- ja 1970-luvuilla

Johdanto

Kolttasaamelaisten kyläkokous on ainutlaatuinen alkuperäiskansan instituutio Pohjoismaissa, sillä se on säilynyt vuosisatoja aktiivisena kolttasaamelaisena toimielimenä. Suomessa se kuuluu valtion lainsäädännön piiriin samalla tavoin kuin saamelaiskäräjät (aiemmin saamelaisvaltuuskunta), joka on 1970-luvulla perustettu, kaikkia Suomen saamelaisia edustava itsehallintoelin. Tämän artikkelin tarkoitus on tutkia, millaiset mahdollisuudet kyläkokouksella oli ajaa kolttasaamelaisten asioita juuri tässä vaiheessa, 1960- ja 1970-lukujen aikana. Tarkastelen sen suhdetta valtiollahintoon, jota paikan päällä kolttala-alueella edusti näkyvimmin Metsähallitus, ja toiseen saamelaiseen itsehallintoelimeen eli saamelaisvaltuuskuntaan.

Nykyisen kyläkokouksen tehtävistä on säädetty erikseen kolttalaissa, jonka mukaan kyläkokous päättää kolttasaamelaisten elinkeinoja ja elinolosuhteita koskevista laajakantoisista tai periaatteellisista asioista.¹ Kyläkokous toimii itsenäisesti suhteessa saamelaiskäräjiin, mistä esimerkkinä 2020-luvulta voidaan mainita oman edustajan valitseminen totuus- ja sovintokomiteaan ja sen prosessiin.² Myös äänioikeus luottamusmiehen³ vaalissa ja kyläkokouksissa määräytyvät kolttalaissa määriteltyjen perusteiden mukaisesti, jotka poikkeavat saamelaiskäräjälaista.⁴

Kolttasaamelaisten perinteinen hallintomalli, *siidsåabbar* eli kyläkokousjärjestelmä tunnetaan itsenäisestä päätöksenteosta ja vaikuttamispyrkimyksistä jo 1600-luvun lähteissä. Sen vahvasta asemasta Venäjän valtakunnassa kertoo Suoni-

¹ Kolttalaki 253/1995. Finlex.

² Katso esim. Saamelaiskäräjien esitys <https://www.samediggi.fi/2020/12/18/saamelaiskarajat-esittaa-totuus-ja-sovintokomission-jaseniksi-heikki-hyvarista-ja-miina-seurjarvea/> ja Yle Sápmin uutinen https://yle.fi/uutiset/osasto/sapmi/irja_jefremoff_heikki_hyvarinen_ja_miina_seurjarvi_illudit_luohattamusas_go_samit_evttohit_sin_duohtavuohta-ja_soabadankomisuvnna_lahtun/11704886.

³ Luottamusmiehen on vaaleilla valittava kolttasaamelaisten edustaja ja kyläkokousten koolle kutsuja, jonka tehtäviin kuuluvat erilaiset edunvalvonnan tehtävät. Kolttalaki 253/1995. Finlex.

⁴ Kolttalaki 253/1995. Finlex.

kylän ja Nuorttijärven kolttasaamelaisten itsensä säilyttämä *gramota*-arkisto, joka pitää sisällään Venäjän tsaarien allekirjoittamia asiakirjoja. Niissä käsitellään muun muassa siidojen eli lapinkylien maa- ja vesioikeuksia.⁵ Historiallisista lähteistä tiedetään, että kyläkokouksen tehtäviin kuului päättää kollektiivisesti siidan alueiden käytöstä ja pitää yllä joissain tapauksissa sosiaalista kontrollia. Kyläkokouksia johti luottamusmies. Niiden tehtäviin kuuluivat muun muassa sukualueiden jako, rankaiseminen yksityis- ja yhteisalueen käyttöoikeutta vastaan tehdyistä rikkomuksista sekä esimerkiksi luvan antaminen ottolasten hankkimiseen.⁶ Kyläkokousjärjestelmä on pitkään ollut yhdistelmä perinteistä kolttasaamelaista hallintotapaa ja valtiollista, institutionalisoitua hallintojärjestelmää. Vuosisatojen ajan kolttasaamelaisiin tapoihin ja perinteisiin on sekoittunut ensin venäläisen hallinnon elementtejä, ja myöhemmin vuodesta 1920 lähtien kyläkokoukset ovat toimineet osana suomalaista hallintojärjestelmää.⁷ Ennen toista maailmansotaa kolttasaamelaisten perusteet muun muassa Suonikylässä alueen vesistöjen varaamiseksi vain kolttasaamelaisten käyttöön perustuivat ikimuistoiseen, käytön kautta muodostuneeseen tapaoikeuteen, joka oli ollut myös tsaarien suojeluksessa vuosisatojen ajan. Vaikka Suomen valtio totesi, että aiemmin solmitut sopimukset eivät olleet enää voimassa eivätkä velvoittaneet heitä mihinkään, kolttasaamelaisten vaateita ei voitu ohittaa olankohautuksella. Tästä voidaan pitää esimerkkinä Suonikylän alueen jättämistä lopulta uudisasutuksen ulkopuolelle.⁸

Suomen valtion voi nähdä tunnustaneen ja tunnustaneen kolttasaamelaisten ikiaikaisen vesistöjen käytön ja hallinnan useaan kertaan ennen sotia. 1920-luvulla Suomen valtio myi Paatsjoen kolttasaamelaisten puolesta heidän lohiapajansa merellä Norjan valtiolle 12 000 Norjan kruunun hintaan. Omistusoikeuden osoituksena voidaan pitää muun muassa sitä, että valtio ei voinut sopia kaupasta ennen kuin kaikki Paatsjoen perhekuntien päämiehet olivat allekirjoituksellaan hyväksyneet kaupan.⁹ Samankaltaisesta kalastusoikeuden tunnustamisesta voidaan puhua myös Petsamon siidan kolttasaamelaisten kohdalla. Heillä säilyi koko Petsamon ajan (1920–1944) oikeus harjoittaa jokikalastusta tutuilla paikoilla ilman korvausta, ja heillä oli alkuun

⁵ J. J. Mikkola, *Kolttakylän arkisto*, Lapin sivistysseuran julkaisuja n:o 8. WSOY 1941.

⁶ Karl Nickul, *The Skolt Lapp Community Suenjelsijd During the Year 1938* [Acta Lapponica koltat kolttasaamelaiset Petsamo Lappi]. Hugo Gebers förlag, Stockholm 1948, 18. Toivo Ilmari Itkonen, *Suomen lappalaiset II*. Kuvattu vuonna 1948 ilmestyneestä laitoksesta. Toinen painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1984, 253–254.

⁷ Ks. Sonja Tanhua, ”Kolttasaamalainen kyläkokousjärjestelmä muutosten keskellä”. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 1/2020, 36–39.

⁸ Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaiset suomalaiset – Kohtaamisia 1896–1953*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, 338–347.

⁹ Sonja Tanhua, ”Paatsjoen kolttien kultakruunut ja Suomen valtio. Lohenkalastusoikeuksien myyminen ja korvaukset 1921–1960”. *Faravid* 47/2019, 79–82.

jopa oikeus myydä kalastuslupia turisteille.¹⁰ Ennen toista maailmansotaa kyläkokoukset kokivat, että heille kuului määräysvalta asuinalueensa vesistöjen käytöstä.

Sotien jälkeen 1940-luvun loppupuolella kolttasaamelaiset olivat uudenlaisten haasteiden edessä, sillä – Karjalan ja muun itärajalta evakuoitun väestön tapaan – he menettivät kotinsa lopullisesti. Kolttasaamelaisten luottamusmiesten ja viranomais-ten neuvottelujen tuloksena heidät uudelleenasetettiin Inarijärven ympäristöön. Suurin osa entisen Suonikylän siidan asukkaista asettui Näättämö–Sevettijärven väliselle alueelle, Petsamon ja Paatsjoen siidojen asukkaat Keväjärvi–Nellim-alueelle. Asutussuunnitelma pyrki ottamaan huomioon kolttasaamelaisten perhe- ja suku-siteet, omat toiveet sekä toiveet tulevista elinkeinoista. Alueella asui ennestään inarinsaamelaisia, pohjoissaamelaisia ja suomalaisia, mutta kolttasaamelaisille viranomais-ten toimesta vahvistettuja asutusalueita kutsuttiin kolttala-alueiksi. Kolttala-alueille saivat pääasiassa rakentaa tai muuttaa vain kolttasaamelaiset. Vanhojen asukkaiden asumiseen tai maankäytön oikeuksiin kolttasaamelaisten asuttaminen alueelle ei puuttunut.¹¹

Sotien jälkeinen Suomi teollistui nopeasti, ja elinkeinorakenne muuttui lyhyessä ajassa. 1960–1970-lukujen vaihteessa suuret ikäluokat alkoivat siirtyä työelämään ja kaupungistuminen nopeutui, sillä maaseutu ei kyennyt tarjoamaan enää töitä kaikille muun muassa maa- ja metsätalouden koneellistumisen myötä. Vuosikymmenen vaihdetta leimasivat myös massamuutot Ruotsiin työn perässä ja työttömyyden kasvu.¹² Kolttasaamelaisten kohdalla suurten ikäluokkien aikuistuminen merkitsi erityistä haastetta työllisyyden mutta myös asumisen kannalta. 1940- ja 1950-luvuilla rakennetut kolttatilat olivat auttamatta liian pieniä, ja tilojen määrä oli vähäinen kasvavalle väestölle. Vuonna 1955 säädetty kolttalaki, joka oli siirtänyt asunnot kolttasaamelaisten omistukseen, ei kuitenkaan mahdollistanut uusien kolttalain ja etuuk- sien alaisten tilojen rakentamista. Tilojen ahtaus lisäsi nuorison ja nuorten perheiden ahdinkoa ja toimi poismuuttoa edistävänä tekijänä. Yksi suurimpia kyläkokousjärjestelmän muutoksia oli kolttasaamelaisten luottamusmiehen toimen muuttuminen palkalliseksi valtion viraksi vuonna 1972.¹³ Tämä merkitsi sitä, että luottamusmiehen oikeuksia ja velvollisuuksia lähtökohtaisesti määrittivät kansallisvaltion viranomais-ten määräykset ja asetukset. Luottamusmiehen ohjesääntö muun muassa määräsi,

¹⁰ Maatalousministeriön päätös merilohenpyynnistä Petsamon kunnassa 14.03.1928, Petsamon kruununvoudin arkisto, Kansallisarkisto, Oulu (OKA); Maatalousministeriön päätös urheilukalastuksen harjoittamisesta Kolttakönkään alueella Paatsjoella 1939, OKA.

¹¹ Lehtola 2012, 396–400.

¹² Henrik Meinander, ”Hyvinvointivaltio toteutuu”. *Tasavallan tiellä – Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Suomennos Paula Autio. Schildts Kustannus Oy, Espoo 1999, 358–372.

¹³ Tarkemmin Tanhua 2020, 42.

että kyläkokouksia oli pidettävä vähintään kerran vuodessa ja luottamusmiehen tuli olla koltansaamen taitoinen henkilö.¹⁴

Lähestyn artikkelin aihetta kolmen teeman kautta, jotka nousevat esiin kyläkousten ja koltaneuvostojen pöytäkirjoista, sekä lehdistön esille nostamien aiheiden perusteella. Ensimmäinen teema liittyy jälleenrakennuskauden perintöön eli siihen, miten sotienjälkeisessä tilanteessa annettu vuoden 1955 koltlaki ja sen määrittelemä erityinen koltta-alue toimivat 1960- ja 1970-lukujen tilanteessa. Teeman jatkuva käsittely niin pöytäkirjoissa, lehdistössä kuin arkistoaineistossa oli vahva signaali siitä, että asuttamiseen ja asumiseen liittyvät asiat koettiin tärkeiksi ja että siihenastisiin ratkaisuihin etsittiin vaihtoehtoja. Toinen teema koskee koltta-alueiden maiden hallintaa, johon haasteita loivat niin lisääntynyt matkailu, poroelinkeinon kysymykset kuin valtion toimielimen Metsähallituksen toiminta. Työllisyyden ja toimeentulon kysymykset olivat kytköksissä alueen maiden ja vesistöjen käyttöön ja hallintaan. Kolmanneksi teemaksi on valikoitunut kolttsaamelaisten rooli 1970-luvun paikallis- ja saamelaispolitiikan kentillä ja sen yhteys kolttsaamelaisten politiikan harjoittamisen muutokseen ja modernisaatioon. Kyläkokousten pöytäkirjoissa nousi esille aiheita, joiden voi nähdä liittyvän saamelaispoliittiseen liikehdintään ja itsemääräämiseen.

Pienen kolttayhteisön toimijuuden tutkiminen arkistolähteiden avulla on haasteellinen tehtävä, sillä suomalaisten viranomaisten näkökulmasta koltat olivat marginaalinen väestönosa, jonka asiat jäivät kaukaisiksi. Kolttien oman äänen löytämiseksi on käytettävä ”uuden historian tutkimuksen” menetelmiä, kuten mikrohistoriaa, samoin epätavanomaisia lähdeaineistoja.¹⁵ Niukkojen lähteiden lähi- tai syväluvulla sekä porautumalla pieniin yksityiskohtiin voidaan löytää sellaisia toiminnan ja toimijuuden piirteitä, joita perinteisillä historian tutkimuksen menetelmillä ja aineistoilla ei välttämättä saavuteta.¹⁶ Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, joka hyödyttää myös kolttsaamelaista yhteisöä. Historiantutkimuksessa on harvoin tarjolla saame-

¹⁴ Kolttien luottamusmiehen ohjesääntö 1972, Matti Sverloffin arkisto, Inarin saamelaisarkisto (jatkoissa MSA). Ks. myös Tanhua 2020.

¹⁵ Epätavanomaisilla lähteillä voidaan viitata muun muassa käytettyyn näkökulmaan. Ks. tyypilliset poikkeukset ja epätavalliset lähteet. Carlo Ginzburg, *Johtolankoja – Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suomennos Aulikki Vuola. Esipuhe Matti Peltonen. Gaudeamus, Helsinki 1996. Mikrohistoriasta esim. Matti Peltonen, ”Mikrohistoria ja puuttuvan tiedon ongelma”. *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Stakes, Helsinki 2005, 76–93. Saamentutkimuksen menetelmistä oman äänen löytämiseksi esim. Lehtola 2012, 19–21. Monenlaisten ja epätavanomaisten lähteiden käytöstä ks. myös Kuolan saamelaisten historiaa käsittelevä Lukas Allemann, *The Experience of Displacement and Social Engineering in Kola Saami Oral Histories*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 288. Lapin yliopisto 2020; muiden alkuperäiskansojen historiaan pureutuva tuore esimerkki on Lauri Uusitalo, *A Colonial Frontier: Interethnic Interaction, Indigenous Agency, and the Formation of Colonial Society in the Gobernación of Popayán, 1540–1615*. Tampere University Dissertations 412. Tampereen yliopisto 2021.

¹⁶ Peltonen 2005.

laisten itsensä tuottamaa materiaalia, mutta oman tutkimusaiheeni osalta olen onnistunut löytämään sellaista.

Ensisijaiseen asiakirja-aineistooni sisältyvät niin kolttsaamelaisten luottamusmies Matti Sverloffin arkisto Inarin Saamelaisarkistossa kuin myös kolttien kyläkokousten pöytäkirjat muissa arkistoissa. 1970-luvulle tultaessa kyläkokouspöytäkirjojen määrä kasvoi radikaalisti, mikä selittyy syksyllä 1968 valitun Matti Sverloffin aktiivisuudella. Hän alkoi edeltäjänsä innokkaammin kutsua koolle kyläkokouksia ja kolttaneuvostoja, mikä tuotti runsaasti pöytäkirja-aineistoa.¹⁷ Vuosien 1970–1979 välillä pidettiin vähintään 57 kyläkokousta tai kolttaneuvostojen kokousta. Aiemmalla vuosikymmenellä (1960–1969) niitä pidettiin yhteensä seitsemän. Ongelma on kuitenkin se, että pöytäkirja-aineisto on varsin niukkaa ja toteavaa.¹⁸

Käyttämäni lehtileikeaineisto koostuu pääasiassa maakuntalehti Lapin Kansan uutisista, reportaaseista ja mielipidekirjoituksista. Varhaisempi aineisto on koottu Giellagas-instituutin Saamelaisessa kulttuuriarkistossa säilytettävästä 1950- ja 1960-lukuja käsittelevästä lehtileikearkistosta, 1970-lukua käsittelevät kirjoitukset taas mikrofilmeiltä. Keräämäni lehtileikeaineisto kattaa vuodet 1964–1979 ja käsittää noin 320 yksittäistä nimikettä.

Kolmas lähdeaineistoni on aikalaistutkimus eli ne tieteelliset julkaisut sekä viranomaisten raportit ja selvitykset, jotka on kirjoitettu ja julkaistu kolttsaamelaisten elämästä ja oloista 1960- ja 1970-luvuilla. Näitä ovat erityisesti Pertti J. Pellon (1962, 1973) ja Tim Ingoldin (1974) julkaisut, samoin kuin kolttatoimikunnan mietintö 1973.

Vaikka osan aineistostani ovat muodostaneet kolttsaamelaiset itse, sitä leimaa virkamieslähtöisyys. Kyläkokousten pöytäkirjat on laadittu samanlaista kokousjärjestystä noudattaen kuin minkä tahansa suomalaisen yhdistyksen tai toimijan kokouksissa. Sihteeristä riippuen asioista käytyä keskustelua on kirjattu ylös joko vähän tai ei ollenkaan. Useimmiten pöytäkirjoihin on kirjattu vain päätökset ja mahdolliset äänestystulokset, jos sellaiseen on päädytty. Pöytäkirjat on kirjoitettu suomeksi, mikä osaltaan viestii siitä, mihin tarkoitukseen ja mille taholle pöytäkirjoja on tehty. Toisaalta se myös kertoo kolttsaamen asemasta kirjoitettuna kielenä.¹⁹ Olen pyrkinyt teksteihin syventymällä löytämään ne kolttsaamelaisten toimijuuden ja vaikuttamisen piirteet sekä tavat, jotka kertovat heidän mahdollisuuksistaan toimia suoma-

¹⁷ Kolttaneuvostot valmistelevat asioita kyläkokouksiin ja huolehtivat päätösten täytäntöönpanosta. Kolttaneuvostojen tehtävänä on antaa lausuntoja viranomaisille kolttien elinkeinoja ja elinolosuhteita koskevissa laajakantoisissa tai periaatteellisissa asioissa silloin, kun asia on kiireellinen eikä kyläkokousta voida saada ajoissa koolle asiaa käsittelemään. Kolttaneuvostot antavat lausuntoja mm. poro-, metsästys- ja kalapirttihakemuksista, maansaantihakemuksista sekä muista vastaavista kolttien olosuhteisiin välittömästi vaikuttavista asioista. Kolttsaamelaiset.fi. Luettu 29.4.2021.

¹⁸ Arkistoista kootun aineiston perusteella laskettu määrä.

¹⁹ Kolttsaamen ortografia kehitettiin vasta 1970-luvun alussa ja kolttsaamen kirjallinen käyttö kaikkienensa oli ollut vähäistä ennen tuota.

laisen yhteiskunnan järjestelmässä samoin kuin heidän motiiveistaan eri tapahtumien suhteen.

Kolттаedut ja jälleenrakennuskauden perintö

Sotienjälkeisessä tilanteessa, erityisesti vuoden 1955 kolttalaissa, valtio oli määritellyt erityisen kolтта-alueen, jolla kolttasaamelaiset saivat erityisoikeuksia muun muassa kalastukseen ja puun käyttöön liittyen. Myöhemmin polttavaksi kysymykseksi nousi, palveliko kolttalaki heidän etujaan uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa. Teeman jatkuva käsittely niin kolttakokousten pöytäkirjoissa kuin julkisuudessaakin on vahva signaali siitä, että asuttamiseen ja asumiseen liittyvät asiat koettiin tärkeiksi. Niiden nouseminen aineistossa esille vuodesta toiseen kieli myös siitä, ettei tilanteeseen löytynyt ratkaisua tai ettei valittuihin ratkaisuihin oltu tyytyväisiä.

1970-luvulle tultaessa nuorten aikuisten määrä kolтта-alueella kasvoi, ja tämän myötä tarve uusille asunnoille lisääntyi. Kolтта-alueelle ei silloisen lain puitteissa ollut mahdollista muodostaa uusia kolttatiloja, jotka olisivat ns. kolttaetujen piirissä. Näihin kuuluivat muun muassa alueen vesistöjen käyttöoikeudet korvauksetta sekä rakentamiseen ja korjaamiseen haettavat lainat tai kolttasaamelaisten rakentamista koskevat avustukset. Esimerkiksi valtion maita hallinnoivan Metsähallituksen tontille rakentaessaan alueen nuoret kolttasaamelaiset eivät päässeet osallisiksi perinteiset elinkeinot mahdollistaviin kolttaetuuksiin.

Kolttasaamelaisen asutuksen perustana haluttiin kuitenkin säilyttää vuoden 1955 lain mukainen kolttatila-asuminen, jossa kaikilla alueen kolttasaamelaisilla olisi yhtäläiset oikeudet käyttää alueen luonnonvaroja elannon hankkimiseen ja toimia perinteisten elinkeinojen parissa. Laki oli alkujaan suunniteltu niin, että se koski vain välittömästi sodan jälkeen asutettuja kolttasaamelaisia ja heille rakennettuja kolttatiloja. Eräs ongelma jo alkuun oli keho rakentaminen muun muassa materiaalipulan vuoksi. Siksi kolttatalojen remontointitarpeet olivat monin paikoin suuret jo 1960-luvun alussa. Tähän tarpeeseen vastasivat erilaiset säädökset ja avustukset, joilla tiloja pyrittiin remontoimaan ja pitämään asumiskuntoisina.

Kolтта-alueelle oli syntyneessä asutusta siitä kolttasaamelaisesta sukupolvesta, joka ei enää itse ollut asunut ja elänyt Petsamossa. Heille Petsamo oli muistojen ja suvun paikka, mutta heillä ei ollut henkilökohtaisia muistoja menetetyistä kodeista. Heille uudet alueet olivat kotiseutua, jossa oli opittu toimimaan ja kulkemaan. Alueen asutuksesta ja väestöstä pääosa oli kolttasaamelaisia, joten on luonnollista, että alueet koettiin ”omiksi”. Lisäksi erillinen lainsäädäntö suojaasi kolttasaamelaisten oikeuksia käyttää alueen luonnonvaroja. Laki velvoitti valtion huolehtimaan kolttasaamelaisesta kansanosasta. Kolttalaki ja kolтта-alue koettiin kuitenkin vanhan siidajärjestelmän mukaisen hallinnon jatkumona.

Vuonna 1969 säädettiin porotilalaki ja kolttien maanjärjestelylaki. Porotilalaki, joka koski kaikkia porotalouden parissa toimivia, pyrki parantamaan poronhoidon harjoittajien toimeentulomahdollisuuksia ja asunto-oloja.²⁰ Kolttien maanjärjestelylaki taas oli suunnattu kolttilan saaneiden kolttsaamelaisten ja heidän jälkeläistensä sekä puolisoitten toimeentulomahdollisuuksien ja asunto-olojen parantamiseen.²¹ Näiden kahden lain toivottiin parantavan koltta-alueen asuntotilannetta. Porotilalakia ei kuitenkaan pidetty koltta-alueelle sopivana pääosin kahdesta syystä. Suurimpana esteenä nähtiin se, että siihen kuuluvien etuuksien “- - ottajat eivät enää ole sen jälkeen kolttalailta suojatut.”²² Kolttsaamelainen joka ottaisi porotilan tai vaihtaisi kolttilansa siihen, menettäisi samalla kolttalain mukaiset kolttaoikeutensa. Lisäksi porotilaa saattoi hakea vain henkilö, joka sai pääasiallisen toimeentulonsa poronhoidosta.²³ Näin ei ollut monenkään kolttsaamelaisen kohdalla, vaan elanto hankittiin useista lähteistä, kuten poronhoidosta, kalastuksesta ja ansiotöistä. Kolttien maanjärjestelylaki ei edellyttänyt poronhoidon olevan ensisijainen elinkeino. Mutta myös siinä säädettiin, että kolttalain mukaisen kolttilan saaneet henkilöt, heidän puolisonsa ja lapsensa saattoivat saada maata sillä edellytyksellä, että he luopuisivat kolttalain mukaisista eduista. Lisäksi ne koltat, joilla ei ollut osuutta kolttilaan, eivät voineet edelleenkään saada maata edes maanjärjestelylain nojalla.²⁴

Vuonna 1972 asetetun kolttakomitean tehtävänä oli tarkastella erityisesti koltta-alueen asumisen ja elinkeinon ongelmia. Se teki ministeriölle ehdotuksia tilanteen parantamiseksi nopeallakin aikataululla. Komitea sai mietintönsä valmiiksi kesällä 1973 ja luovutti sen maa- ja metsätalousministeriölle. Mietinnössä toimikunta ehdotti ”kolttien maanjärjestelylain laajentamista koskemaan kaikkia Petsamosta Inariin siirtyneitä kolttia ja heidän jälkeläisiinsä ja niiden aviopuolisoita. Lain mukaan maata tai muuta etuuksia saavat koltat eivät myöskään enää menettäisi kolttaoikeuksiaan.”²⁵

Kyläkokousten päätösten, luottamusmiehen lausuntojen ja kolttatoimikunnan (1973) mietinnön johtopäätökset olivat yksimielisiä siitä, miten koltta-alueen kolttsaamelaisten asukkaiden asumisen ja elämisen lähtökohdat säilyisivät yhdenvertaisina eikä alueelle syntyisi ”kahden kerroksen väkeä”. Se oli mahdollista vain siinä tapauksessa, että nuorille kolttsaamelaisille järjestyisi mahdollisuus hakea tai rakentaa uusia tiloja, jotka olisivat samanlaisten kolttaetujen piirissä kuin alkupe-
räiset vuoden 1955 lain mukaan muodostetut tilat. Tähän tarpeeseen annettiin laki, jolla kolttien maanjärjestelylakia muutettiin kesällä 1974. Lain mukaisia uusia kolt-

²⁰ N:o 590, Porotilalaki, Suomen asetuskokoelma 1969.

²¹ N:o 593, Kolttien maanjärjestelylaki, Suomen asetuskokoelma 1969.

²² *Lapin Kansa* 22.2.1970 (jatkoissa LK).

²³ N:o 590, Porotilalaki, Suomen asetuskokoelma 1969.

²⁴ Kolttakomitean mietintö 1973, 47–48. Ks. myös N:o 596, Kolttien maanjärjestelylaki, Suomen asetuskokoelma 1969.

²⁵ LK 21.6.1973.

tatiloja pystyi kuitenkin hakemaan vain vuoden ajan lain voimaantulosta eli heinäkuuhun 1975 saakka.²⁶

Hakemuksia saapui kymmenittäin. Inarin kunta joutui kaavoittamaan uusia tontteja, mikä ainakin osittain hidasti rakennusprojektin aloittamista. Hakemuksia käsiteltiin kyläkokousten välillä toimivissa kolttatoimikunnissa, jotka antoivat hakemuksiin joko puoltavan tai kieltävän lausunnon. Kolttatoimikunnalla oli kolmikohtainen ”tarkistuslista”, jonka mukaan se teki päätöksensä ja mahdollisen suosituksen hakijan kolttatilan sijoitusalueeksi. Se selvitti hakijan kolttasaamelaisen taustan ja oliko hänellä jo osuutta kolttatilaan. Samoin se pohti, oliko hakijalla ja mahdollisella puolisoilla edellytykset työllistyä koltta-alueelle tai sen välittömään läheisyyteen.²⁷

Prosessin hitauden takia sekä kyläkokoukset että kolttatoimikunnat muistuttivat useaan otteeseen muun muassa Maatilahallitusta tilojen tarpeellisuudesta ja kiireellisyydestä.²⁸ Vuoden 1974 kolttalain mukaisia tiloja päästiin rakentamaan vasta 1970-luvun lopulla. Vaikka laki oli tarkoitettu kertakäyttöiseksi ja hakuaika vain vuoden mittaiseksi, käytännössä kyläkokous ja Maatilahallitus ottivat vastaan ”myöhästyneitä hakemuksia” 1970-luvun loppuun saakka. Tilanne osoitti selvästi sen, mistä kyläkokoukset ja muun muassa kolttatoimikunta olivat puhuneet. Tarve uusille tiloille ja tonteille oli jatkuva. Tästä syystä kolttasaamelaiset esittivätkin, että kolttalakia muutettaisiin niin, että kolttatilojen hakuaika olisi jatkuva.²⁹

Vaikka sukujen yhteisestä talvikylästä oltiin luovuttu uudelleenasettamisen yhteydessä, myös 1974 lain myötä perustetut uudet kolttatilat perustettiin vanhan asutuksen yhteyteen sukuyhteys huomioiden. Suvun ja yhteisön merkitys ei ollut kadonnut. Suurin osa nuorista kolttasaamelaisista halusi jäädä kotiseudulleen ja perustaa perheen sinne. Mahdollisuus hankkia kolttatila oli myös paluumuuttajien kannalta houkutteleva vaihtoehto.

Uuden koltta-alueen hallinta ja elinkeinot

Uudelleenasettamisen yhteydessä Sevettijärvelle asutettujen Suonikylän siidan asukkaiden ensisijaiseksi toimeentulon lähteeksi oli niin viranomaisten kuin kolttasaamelaisien itsensä toimesta kaavailtu poronhoitoa, kun taas Nellim–Keväjäri-alueelle asutettujen kolttien nähtiin työllistyvän muille aloille. Nämä työllistymisen ja toimeentulon näkökulmat ohjasivat hyvin vahvasti asuttamisen ratkaisuja 1940-luvun

²⁶ N:o 445, Laki kolttien maanjärjestelylain muuttamisesta, Suomen asetuskokoelma 1974.

²⁷ Esim. Kolttatoimikunnan lausunnot 22.11.1978 ja 26.12.1978, MSA.

²⁸ Pöytäkirja Nellimin kolttatoimikunnan keskustelutilaisuudesta 01.08.1977, MSA; Kirje maatilahallitukselle 30.05.1978, MSA.

²⁹ Pöytäkirja Nellimin koltta-asutusalueen toimikunnan kokouksessa 15.10.1978, MSA.

lopulla.³⁰ Sodan jälkeen entisen Suonikylän poromiehet kuuluivat joko Vätsärin tai Muddusjärven paliskuntaan. Paliskunnat ovat suomalainen poronhoidon järjestämisen malli. Vätsärin paliskunnassa uuden koltta-alueen pohjois- ja itäosissa koltilla oli suhteellisen vahva asema, eikä paliskunnan poronhoitajien välillä ainakaan julkisuudessa näyttänyt olleen suurempia ristiriitoja 1960- ja 1970-luvuilla. Sen sijaan Muddusjärven ja Näätämon paliskuntien väliset erimielisyydet kirvoittivat monenlaista lehtikirjoittelua sekä ennen Muddusjärven paliskunnan jakamista että Näätämon paliskunnan perustamisen jälkeen.

Kun jälleenrakennus oli saatu päätökseen 1950-luvun lopulla, alkoi keskittymisen elämän rakentamiseen ja elannon hankkimiseen. Kolttasaamelaisten keskuudessa kamppailu elinkeinoista ja toimeentulosta jatkui vielä 1960- ja 1970-luvuilla. Etenkin kovia kokenut poronhoito herätti suuria tunteita niin kolttasaamelaisissa kuin alueen muissakin poronhoitajissa. Hyvin pian Sevettijärven alueen poronhoitajat alkoivat vaatia oman kolttasaamelaisen paliskunnan erottamista Muddusjärven paliskunnasta. Ongelmiksi koettiin poronhoitotapojen eroavaisuudet, pitkät matkat erotusaidoille ja kolttasaamelaisten porojen sekoittuminen liiaksi muiden muddusjärveläisten poroihin³¹. Kolttasaamelaisen näkemyksen mukaan heidän poronhoitonsa oli intensiivisempää kuin muilla Muddusjärven paliskunnan poronhoitajilla, ja he halusivat kesyttää omat poronsa kesymmiksi kuin mitä paliskunnan porot olivat. Esimerkiksi vaatimet eli naarasporot oli ennenäikään Suonikylässä vasotettu hihnassa, eli tiineenä olleet vaatimet oli sidottu hihnalla esimerkiksi puihin siksi aikaa, että ne vasoivat. Vasat merkittiin pian syntymän jälkeen. Tällöin niitä ei tarvinnut koota erikseen kesäerotukseen.³²

Keväällä 1969 sevettijärveläisten poromiesten haave toteutui, ja Muddusjärven paliskunta jaettiin kahtia. Sen pohjoisesta osasta muodostettiin ”kolttasaamelainen paliskunta” eli Näätämon paliskunta. Vuosikymmenen jatkunut kiista oli saatu tältä erää päätökseen.³³ Paliskuntien toimintakertomusten perusteella näyttäisikin siltä, että jaon jälkeisinä vuosina kolttasaamelaiset poronhoitajat olivat tyytyväisiä tilanteen kehittymiseen, vaikka tien puute erotusaidoille häiritsi teurastusten toteutumista ja porotuotteiden myymistä ostajille.³⁴

Kamppailu elinkeinoista ja luonnonvaroista sekä niiden hallinnasta kuitenkin jatkui niin poronhoidon, kalastuksen kuin metsänhoidon osalta. Uudelle asuinalueelle asutetut kolttasaamelaiset ja kyläkokous pyrkivät vaikuttamaan muun muassa maan ja vesien käyttöön samaan tapaan kuin Petsamon aikana. Vielä tuolloin siidojen vai-

³⁰ Päivi Holsti, *Suonikylän koltat vuosina 1939–1957*. Jyväskylän yliopiston monistuskeskus, Jyväskylä 1990, 28–35; Lehtola 2012, 396–400.

³¹ LK 20.03.1964; LK 24.11.1964.

³² Matti Sverloff, *Suonjelin saamelaisten maa*. Matti Sverloff / Maa- ja metsätalousministeriö 2003, 66–69.

³³ LK 24.05.1969.

³⁴ Paliskuntain toimintakertomukset, Paliskuntain yhdistyksen arkisto, OKA.

katumahdollisuudet ja päätösvalta olivat olleet suuremmat. Nyt ongelmaksi muodostuivat alueen useat samoista luonnonvaroista ja resursseista kilpailevat ryhmät ja elinkeinot.

Koska poronhoito ei tarjonnut alueen asukkaille ympärivuotisia tuloja, asukkaiden oli hankittava tuloja muista lähteistä. Tähän oli totuttu jo Petsamon aikana, jolloin monet kolttasaamelaiset olivat työskennelleet erilaisissa valtion organisaatioiden kausitöissä ja projekteissa. Kyläkokous turvautui työllistymiskysymyksissä etenkin Tie- ja vesirakennuslaitokseen (TVL), Maatilahallitukseen ja Metsähallitukseen. Nämä tahot olivat alueen suurimpia työllistäjiä, ja moni kolttasaamelainen perhe sai osan tuloistaan näiden virastojen erilaisista määräaikais- tai projektitöistä. Suurimmista työllistäjistä Metsähallitus on perustettu jo 1859 hallinnoimaan valtion maa-alueita. Perustamisestaan lähtien sen tehtäviin on kuulunut hoitaa ja suojella metsiä sekä tuoda valtiolle tuloja luonnonvaroja hyödyntäen. Metsähallitus on alusta lähtien joutunut operoimaan niin valtion, teollisuuden kuin paikallisen väestön suuntaan, joista jokaisella on ollut omat odotuksensa Metsähallituksen toimista.³⁵ Metsähallitukseen kohdistuneet odotukset ja vaatimukset näkyvät myös kyläkokosten pöytäkirjoissa sekä Metsähallituksen ja kolttasaamelaisen väestön suhteissa.

Kyläkokoukset näyttävät ottaneen aktiivisen roolin työllisyyskysymyksissä öljykriisin jälkeisessä lamassa, joka koetteli Sevettijärven aluetta 1970-luvun puolivälissä muun maan tapaan. Laman iskiessä erityisesti työllisyyskysymykset olivat usein esillä ja niitä käsiteltiin kyläkokouksissa. Kyläkokous pyrki työllistämään alueen asukkaita sellaisten projektien pariin, jotka samaan aikaan parantaisivat kolttaluueen vakituisten asukkaiden hyvinvointia, alueen palveluita ja infrastruktuuria. Lisäksi tavoitteena oli vahvistaa paikallisen saamelaisväestön kontrollia alueen luonnonvaroihin. Esimerkkinä tästä voidaan pitää paikallisen oppaan vaatimista Metsähallituksen suunnittelemaalle turistikalastuksen reitille alueen vesistöihin. Kyläkokous esitti oman vaihtoehdon turistikalastuksen reitiksi kolttaluueelle: tavoitteena oli, että kalastusreitillä saisi liikkua vain paikallisen (koltt)oppaan kanssa.³⁶

Vuoden 1976 maaliskuussa kyläkokouspöytäkirjassa todettiin suoraan, että Metsähallitukselta anotaan työkohteita Sevettijärven ympäristöön vaikean työllisyystilanteen helpottamiseksi.³⁷ Työllisyystilanne ei helpottanut lähitulevaisuudessa, sillä muun muassa Lapin *Kansa* uutisoi jo elokuussa 1977, että Sevettijärven kylää uhkasi synkkä talvi työllisyyden suhteen muun muassa keskeytyneen TVL:n tieprojektin vuoksi.³⁸ Työttömyyden helpottamiseksi kyläkokous esitti, että Metsähallitus rakennuttaisi alueelle kymmenen uutta lukittavaa ja matkailijoille vuokrattavaa lomamajaa, jotka rakennettaisiin paikkakuntalaisten voimin.³⁹ Ensimmäiset kolttasaa-

³⁵ Metsähallituksen verkkosivut metsa.fi. Luettu 8.12.2020.

³⁶ Sevettijärven kolttien yleinen kyläkokous 18.1.1976, MSA.

³⁷ Sevettijärven kolttien yleinen kyläkokous 28.3.1976, MSA.

³⁸ *LK* 16.08.1977.

³⁹ *LK* 16.08.1977.

melaisten hoitoon uskotut ”lomamajat” eli turistien käyttöön rakennetut autiotuvat rakennettiin Sevettijärven suunnalle 1969. Niiden huolto ja käyttö matkailun tarpeisiin annettiin kyläkokouksen päätöksellä sovittujen kolttasaamelaisien perheiden vastuulle.⁴⁰ Autiotupien verkoston laajentaminen ja niiden huoltaminen kolttasaamelaisin voimin tuki alueen työllisyyttä. Samalla paikallista tuntemusta luonnosta ja maastosta voitiin hyödyntää, kun vastuuta alueen matkailusta ja sen kehittämisestä säilytettiin kolttasaamelaisille.

Kyläkokousten päätöksiä voidaan tässä kohtaa tarkastella kahdestakin eri perspektiivistä. Ensimmäinen on halu työllistää paikallisia kolttasaamelaisia turismin pariin. Kyläkokoukset näyttivät olleen sillä kannalla, että kasvava Lapin matkailu ja turismi voisi jo lähitulevaisuudessa olla alueella merkittävä työllistäjä. Vuoden 1976 kyläkokous esitti, että Sevettijärven alueella järjestettäisiin muiden työllisyyskurssien lisäksi turistiopaskurssi.⁴¹ Vaikka kalastusturismin nähtiin tarjoavan työllistymismahdollisuuksia, oltiin Sevettijärvellä jo vuonna 1970 oltu yksimielisiä sen suhteen, että alueen kalastusluvut olisi myytävä Sevettijärveltä alueen käytön kontrolloimiseksi. Kyläkokouksen mukaan Sevettijärveltä myytävät kalastusluvut tulisivat todennäköisemmin myytyä sellaisiin vesistöihin, joihin turisteilla oli kalastusoikeus. Lausunnossa nimittäin todetaan että “- on tavattu myytyjä lupia turisteilta sellaisiin vesiin, jonne turisteilla ei ole oikeutta”.⁴² Ehdotuksista, kuten vuoden 1970 lausunnostakin, on nähtävissä kyläkokousten pyrkimys kontrolloida alueen vesistöjen ja kalakantojen käyttöä.

Näiden yleisten työllisyys- ja luonnonvarakysymysten lisäksi kyläkokousten päätökset saattoivat vaikuttaa myös yksittäisten henkilöiden toimeentuloon ja ammatin harjoittamiseen. Esimerkiksi helmikuussa 1971 kyläkokous otti kantaa paikallisen kolttasaamelaisen autoilijan taksilupahakemukseen. Päätös oli puoltava.⁴³ Yksittäisten toimijoiden hakemusten puoltamisella tai puoltamatta jättämisellä ei välttämättä ollut käytännön merkitystä luvan kannalta, mutta sen avulla kolttasaamelainen yhteisö pyrki kontrolloimaan sitä, kenen harjoittamaa ja millaista liiketoimintaa alueelle haluttiin. Tämä koski myös alueella jo toimivia liikkeenharjoittajia, jotka pyrkivät esimerkiksi laajentamaan toimintaansa.⁴⁴

Kontrolli kolttaluonnonvaroihin, maankäyttöön sekä sen suunnitteluun pyrittiin säilyttämään, vaikka kyläkokouksilla ei ollut laillista oikeutta kieltää jotain toimintaa alueillaan. Maankäyttöön ja osaltaan yhteisön jäseniin kohdistunut kontrolli tarkoitti osallistumista alueen asutuksen ja kaavoituksen suunnitteluun ja tiet-

⁴⁰ Metsähallituksen kirjelmä 10.06.1969, EK 4092/717-55 Eräiden Sevettijärvellä olevien autiotupien käyttäminen, Utsjoen hoitoalue.

⁴¹ Sevettijärven kolttien yleinen kyläkokous 18.1.1976, MSA.

⁴² Sevettijärven asutusalueen kyläkokouksen valitsemien toimikunnan kokous 30.09.1970, MSA.

⁴³ Pöytäkirja Sevettijärven asutusalueen yleisessä kyläkokouksessa 7.2.1971, MSA.

⁴⁴ Kokous puolsi liiketonttiantomusta kauppias Matti Nykäselle. Kolttien kyläkokous 3.11.1974 8 §, MSA.

tyjen elinkeinojen suosimiseen. Myöhemmin 1970-luvun kuluessa kyläkokouksen / kolttaoimikunnan lausunto tarvittiin uusien kolttilojen perustamista varten. Yhteisö sai myös suosittaa hakijalle sopivaa paikkaa kolta-alueelta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kyläkokous ja kolttaasaamelaiset yhteisönä näyttävät toimineen edelleen samalla tavalla kuin ennen sotia etenkin Suonikylässä.

Kolttaasaamelaisten rooli 1970-luvun paikallis- ja saamelaispolitiikan kentillä sekä kyläkokouspolitiikan modernisaatio

Syksyllä 1968 Sevettijärven kyläkokouksessa Suonikylän pitkäaikainen luottamusmies Jaakko Sverloff (1894–1976) pyysi yhteisöltä eroa tehtävästä, jota hän oli hoitanut lähes kolmen vuosikymmenen ajan. Tehtävää valittiin hoitamaan hänen veljenpoikansa Matti Sverloff (1924–2006). Ensimmäisellä toimikaudellaan hän sai aikaan merkittävän muutoksen luottamusmiehen asemassa. Vuodesta 1972 lähtien luottamusmiehen tehtävästä alettiin maksaa palkkaa eli hänestä tuli valtion virkamies.⁴⁵ Ensimmäistä kertaa Suomen historiassa kolttaasaamelaisten luottamusmiehen rooli kolttaasaamelaisten virallisena edustajana tunnustettiin lainsäädännön tasolla. Se oli yksi pitkän historiallisen kehityksen käännekohdista.

Luottamusmiehen viran perustamisesta käyty keskustelu ajoittuu yhteen saamelaispolitiikan merkittävän murroskauden kanssa. Erityisesti vuoden 1968 jälkeisenä aikana radikaaliksi kutsuttu saamelaisliike alkoi vaatia oikeuksiaan, mikä johti vuonna 1972 toisen saamelaisten itsehallintoelimen, saamelaisvaltuuskunnan eli saamelaisparlamentin, syntyyn.⁴⁶ Siihen, oliko samanaikaisuus luottamusmiehen viran ja saamelaisvaltuuskunnan perustamisen välillä sattumaa, en pysty nykyisten lähteideni pohjalta vastaamaan. Tämä aktivoituminen heijasteli laajempaakin kansainvälistä liikehdintää sekä pohjoismaissa että maailmalla, jossa kaikille kuuluvat yhtäläiset oikeudet nostettiin julkisuuteen ja osaksi politiikkaa. Muun muassa Yhdysvalloissa mustien kansalaisoikeuksia ajava liike ja vähän myöhemmin alkuperäiskansojen liikkeet toimivat esikuvina myös monille saamelaisille.

Kolttaasaamelaiset eivät tyytyneet vaikuttamaan ainoastaan kyläkokous- ja kolttaasaamelaisasioissa. Jos ennen sotia kolttaasaamelaisia nähtiin mukana kunnallispolitiikassa vain poikkeustapauksissa, niin sotien jälkeen heitä alkoi osallistua paikallishallintoon enemmän. Lisäksi kolttaasaamelaiset asettuivat ahkerasti ehdolle saamelaisvaltuuskunnan vaaleissa. Kolttaasaamelaiset Antti Gavriloff, Arto Sverloff, Matti Sverloff sekä Timo Titola (ent. Titoff) valittiin ensimmäiseen saame-

⁴⁵ Luottamusmiehen ohjesääntö, MSA; Tanhua 2020, 42; LK 26.10.1972.

⁴⁶ Veli-Pekka Lehtola, *Saamelaisten parlamentti. Suomen saamelaisvaltuuskunta 1973–1995 ja Saamelaiskäräjät 1996–2003*. Gummerus Oy, Jyväskylä / Saamelaiskäräjät, Inari 2005.

laisvaltuuskuntaan syksyllä 1972.⁴⁷ He kaikki olivat aktiivisia myös kunnallis- tai kyläkokoustoiminnassa.

Ensimmäisissä vuoden 1973 saamelaisvaltuuskunnan vaaleissa äänestysvilkkaus ja kiinnostus vaaleja kohtaan oli huomattava: vaaleissa annettiin lähes 2 000 ääntä. Kolttasaamelaiset ehdokkaat keräsivät lähes 18 prosenttia kaikista äänistä, ja Inarin kunnan edustajien paikoista kolttasaamelaiset saivat lähes puolet, neljä paikkaa yhdeksästä.⁴⁸ Tulevissakin vaaleissa kolttasaamelainen edustus pysyi vahvana, sillä kolmen kolttasaamelaisen edustus saamelaisvaltuuskunnassa jatkui läpi 1970-luvun.⁴⁹

Timo Titolan poliittinen toiminta alkoi jo 1940-luvulla, jolloin hän toimi Paatsjoen kylän luottamusmiehenä.⁵⁰ Tämän lisäksi Titola oli pitkän linjan kunnallispoliitikko, joka toimi muun muassa Inarin kunnanhallituksen varapuheenjohtajana. Titola edusti puoluekannaltaan vasemmistolaista SKDL:ää eli Suomen Kansan Demokraattista Liittoa.⁵¹ Matti Sverloff nousi vuonna 1957 sosiaalidemokraattien listalta Inarin kunnanvaltuustoon, jossa hän toimi vuoteen 1972 saakka.⁵² Vuonna 1968 hänestä tuli siis kolttasaamelaisten luottamusmies ja seuraavana vuonna Näätämön paliskunnan sihteeri.⁵³ Luottamusmies Matti Sverloffin nuorin veli Artto Sverloff valittiin vuoden 1972 kunnallisvaaleissa Inarin kunnanvaltuustoon Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) edustajana ja ainoana kolttasaamelaisena kunnanvaltuutettuna.⁵⁴ Neljäs saamelaisvaltuuskuntaan valittu kolttasaamelainen Antti Gauriloff oli aktiivisesti osallistunut kyläkokouksiin.⁵⁵ Kolttasaamelaiset osallistuivat valtuuskunnan valiokuntatyöskentelyyn,⁵⁶ ja vuosina 1975 ja 1977–1979 valtuuskunnan puheenjohtajana toimi kolttasaamelaisten luottamusmies Matti Sverloff.⁵⁷

Palkallisen luottamusmiehen toimen perustamisen lisäksi kyläkokousjärjestelmässä tapahtui muitakin muutoksia. Ennen uudelleenasettamista kyläkokouksiin olivat saaneet osallistua perheiden päämiehet sekä joissakin tapauksissa naiset, joilla ei esimerkiksi ollut puolisoa ja joiden miespuoliset perheenjäsenet olivat vielä alaikäisiä.⁵⁸ Pikkuhiljaa sotien jälkeen naisten rooli kyläkokouksissa ja kolttasaamelaisten virallisina edustajina erilaisissa toimikunnissa alkoi tulla yhä näkyvämmäksi. Muutos näkyi esimerkiksi siinä, että kolttasaamelaisten edustajiksi saamen kielen ope-

⁴⁷ LK 31.10.1972.

⁴⁸ LK 31.10.1972; Lehtola 2005, 36.

⁴⁹ Lehtola 2005, 197–209.

⁵⁰ Pöytäkirja kolttakokouksesta 2.8.1948, Lapin maatalousseuran asutustoimikunnan arkisto, OKA.

⁵¹ ”Poliittista elämää ja järjestötoimintaa”. *Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Toim. Veli-Pekka Lehtola. Inarin kunta 2003, 475.

⁵² Tim Ingold, *The Skolt Lapps Today*. Cambridge University Press, Cambridge 1976, 214–215.

⁵³ Ingold 1976, 215; Sevettijärven kyläkokous 20.10.1968, MSA; LK 24.5.1969.

⁵⁴ LK 03.10.1972.

⁵⁵ Kyläkokousasiakirjat 1960- ja 1970-luvuilta. MSA.

⁵⁶ Lehtola 2005, 197–209.

⁵⁷ Lehtola 2005, 197–198.

⁵⁸ Itkonen 1948, 253.

tussuunnitelmatoimikuntaan vuonna 1973 valittiin pelkästään naisia. Varsinaiseksi jäseneksi tuli Vassi Semenoja ja varalle Anni Feodoroff.⁵⁹ Yleisradion ensimmäisenä koltansaamenkielisenä toimittajana aloitti samana vuonna Elli Rantala.⁶⁰

Sen lisäksi että naiset osallistuivat kokouksiin, olivat kolttsaamelaisten suomalaiset puoliset yhä useammin mukana kokouksissa. Etenkin 1970-luvun lopulla tämä alkoi näkyä kyläkokousten pöytäkirjoissa. Vanhastaan kolttsaamelaiseen yhteisöön oli usein laskettu kuuluviksi myös kolttsaamelaisten puoliset, olipa heidän etninen tai kielellinen taustansa mikä tahansa.⁶¹

Samaan aikaan käyty keskustelu saamelaisvaltuuskuntaan liittyvästä saamelaismääritelmästä ja äänioikeudesta valtuuskunnan vaaleissa lienee osaltaan vaikuttanut saman asian pohtimiseen myös kolttsaamelaisten parissa. Kyse oli siitä, kenellä oli oikeus osallistua ja äänestää kolttien kyläkokouksissa sekä luottamusmiehen vaalissa, ja etenkin, oliko tätä oikeutta suomalaisilla puolisoilla. Helmikuun 1975 kyläkokouksessa annettiin 37 ääntä sen puolesta, että suomalaisilla aviopuolisoilla oli äänioikeus kolttsaamelaisten kokouksissa. Vain kahdeksan vastusti tätä.⁶² Saman vuoden joulukuussa myös nellimiläiset kävivät keskustelua siitä, voitiinko sevettiläisten kokouksia pitää asianmukaisina, kun päätöksentekoon osallistui myös kolttyhteisön ulkopuolisia jäseniä. Nellimiläisten näkemyksen mukaan kolttien asioista saivat päättää ainoastaan koltat, eli sivullisilla ei pitäisi olla oikeutta esiintyä kolttien nimissä.⁶³

Kysymys äänioikeudesta nousi esille uudestaan muutamaa vuotta myöhemmin. Talvella 1979 pidetyssä Sevettijärven kyläkokouksessa keskusteltiin luottamusmiehen ohjesäännön uudistamisen lisäksi siitä, ketkä olisivat tulevassa luottamusmiesvaalissa äänioikeutettuja. Alkuun todettiin, että ”ne, jotka ovat koltan kanssa naimisissa ja omistavat kolttilan ovat myös äänioikeutettuja.”⁶⁴ Tämä herätti kokousväessä kuitenkin jonkin verran vastustusta. Niinpä kyläkokoukselle esitettiin, että vain syntyperäiset kolttsaamelaiset saisivat äänestää luottamusmiehen vaalissa. Ehdotus äänioikeuden rajaamisesta ainoastaan syntyperäisille kolttsaamelaistille hävisi kuitenkin äänin 45–37.⁶⁵ Lapin Kansan mukaan kokouksessa tilanteeseen oli ehdotettu ratkaisuksi kylätoimikuntaa, joka oli aloittelemassa Inarin kunnan tuella. Siihen olisi tullut kolttsaamelaisten edustajien lisäksi edustajat muistakin väestö-

⁵⁹ Kolttien kyläkokouksen pöytäkirja 3.11.1973, MSA.

⁶⁰ Veli-Pekka Lehtola, *Saamelainen ääni. Saamen Radio 1947–1997*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä / Yleisradio, Helsinki 1997, 44–45.

⁶¹ Kyläkokouksen päätös 2.4.1950, Lapin maatalousseuran arkisto, OKA.

⁶² Kyläkokouksen pöytäkirja 15.2.1975, MSA.

⁶³ Kyläkokouksen pöytäkirja 14.12.1975, MSA.

⁶⁴ Pöytäkirja Sevettijärven koltta-asutusalueen kolttien kyläkokouksesta 11.11.1979, MSA.

⁶⁵ Pöytäkirja Sevettijärven koltta-asutusalueen kolttien kyläkokouksesta 11.11.1979, MSA.

ryhmistä. Kyläkokous piti kuitenkin kyseenalaisena sitä, tarvittiinko Sevettijärven kokoisessa kylässä kahta päällekkäistä toimielintä.⁶⁶

Perimätietoon ja perinnäistapoihin nojaava kyläkokousjärjestelmä ja kolttsaamelainen päätöksenteon harjoittaminen ei jäänyt 1970-luvullakaan menneisyytensä vangiksi. Se kykeni yhteisön oman aktiivisuuden avulla säilymään elinvoimaisena paikallisena kolttsaamelaisten päätöksentekijänä ja toimijana. Omien kyläkokousten lisäksi olennaista oli kuntapolitiikkaan osallistuminen, ja saamelaisvaltuuskunnan perustamisen myötä kolttsaamelaiset tulivat tiiviimmin osaksi laajempaa saamelaispoliittista vaikuttamista.

Johtopäätökset

Artikkelissani olen pyrkinyt esimerkkien avulla vastaamaan, millä tavoin kolttsaamelainen kyläkokous toimi yhteisön etujen ajajana ja valvojana 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Kyläkokouksilla tai luottamusmiehellä ei lainsäädännön mukaan ollut mahdollisuutta toimia suoraan alueen asukkaita tai luonnonvaroja koskevissa asioissa, mutta ne pyrkivät erilaisten aloitteiden ja toiminnan kautta vaikuttamaan kolttaväestön hyvinvointiin positiivisesti.

Kolttsaamelaisten uudelleenasettelu oli pitkä prosessi, joka kesti lopulta yli vuosikymmenen. Ensimmäiset suonikyläläiset palasivat evakosta pohjoiseen jo loppukesästä 1945 ja rakensivat muun muassa Luttojoen rantaan hirsiasuntoja.⁶⁷ Asutuskysymyksestä neuvoteltiin niin kolttsaamelaisten omissa kokouksissa kuin viranomaistenkin kanssa.⁶⁸ Lopullinen päätös syntyi yksissä tuumin, ja itse kolttatilojen rakentaminen tapahtui suhteellisen nopeasti. Vuonna 1955 säädetty kolttalaki siirsi nämä valtion rakentamat asunnot sekä tontit kolttsaamelaisten omistukseen, ja vuoteen 1957 mennessä viimeinenkin kolttatila oli kirjattu kolttsaamelaisen omistajan nimiin.⁶⁹ Laki, joka oli laadittu ratkaisemaan omistajuuteen ja maankäyttöön liittyviä suhteita, osoittautui kuitenkin jo 1960-luvulle tultaessa elinkeinoja ja toiminnanvapautta rajoittavaksi.

Kuten olen todennut, vuoden 1955 laki ei ottanut huomioon kasvavan väestön tarpeita eivätkä vuonna 1969 laaditut lait kyenneet ratkaisemaan tilattomien ja maat-

⁶⁶ LK 13.11.1979. *Lapin Kansa* myös väitti, että kolttien suomalaisilla puolisoilla tai Suomen saamelaisilla (siis muihin saamelaisryhmiin kuuluvilla) puolisoilla ei ollut äänivaltaa kyläkokouksessa.

⁶⁷ Semenoffien ja Fofonoffien perhekunnat.

⁶⁸ Ks. esim. Pöytäkirja Petsamon Suonikyläläisten kokouksessa 27.9.1945 ja Petsamon Paatsjoen kolttain neuvottelukokous 15.9.1946. Lapin maatalousseuran ja Peräpohjolan maanviljelysseuran asutustoiminnan johtajan arkisto Ha:17, Asutustoiminnanjohtajan koltta-asioita koskeva henkilökohtainen kirjeenvaihto, muistiot, aloitteet, esitykset ja muut asiakirjat (1946–1966), OKA.

⁶⁹ Holsti 1990.

tomien kolttasaamelaisten tai poronhoitajien ongelmaa. Lakien toimimattomuus ja lainlaatioiden asiantuntijuuden puute näkyy selkeimmin siinä, että ne pyrkivät kumoamaan kolttalain suomat oikeudet. Koltat pyrkivät tietysti pitämään kiinni näistä oikeuksista. Viranomaisilta vaadittiin ratkaisua, joka ei heikentäisi alueen väestön vapautta perinteisten elinkeinojen monipuoliseen harjoittamiseen tai saattaisi alueen kolttasaamelaista väestöä eriarvoiseen asemaan sen mukaan, oliko heillä ollut mahdollisuus hankkia kolttalain mukainen kolttatila nimiinsä vai ei.

Kun uusia kolttatiloja viimein päästiin hakemaan ja rakentamaan, saivat kolttaneuvostot tehtäväkseen, samaan tapaan kuin vuosina 1955–1957 tiloja jaettaessa, antaa lausuntonsa siitä, oliko hakija kolttalain mukainen kolttasaamelainen eli tunnustiko yhteisö hakijan yhdeksi heistä sekä mikä olisi hakijalle sopiva alue. Sen päättäminen, puolsiko kolttaneuvosto hakijalle kolttatilaa vaiko ei, muistutti vanhasta siidajärjestelmästä, jossa siidan alueelle muuttoa suunnitteleva henkilö joutui erikseen pyytämään luvan kyläkokoukselta. Tässä mielessä kolttasaamelaisten oli onnistunut säilyttää osia vanhasta päätöksentekemuodosta sekä sisällyttää se osaksi suomalaista virkakoneistoa ja päätöksentekoa. Tällä se myös osoitti omaa toimijuuttaan ja pyrkimystä aktiiviseen toimijan rooliin.

Monista elinkeinoista kootut ansiot olivat jo Petsamon aikana tuttuja monelle kolttasaamelaiselle perheelle. Etenkin Paatsjoen ja Petsamon siidan asukkaat olivat pitkään tottuneet kamppailemaan toimeentulosta ja luonnonvarojen käytöstä monien kilpailevien tahojen kanssa.⁷⁰ Muun muassa vuonna 1970 julkisuudessa esitettiin runsaasti kritiikkiä Metsähallitusta ja sen toimia kohtaan kolttasaamelaisten asutusalueella kolttien oikeuksien ohittamisesta.⁷¹ Metsähallituksen nähtiin toimillaan vievän elannon kolttasaamelaisilta kuten muiltakin hallinnoimiensa alueiden saamelaisilta. Kritiikistä huolimatta kyläkokousten ja Metsähallituksen edustajien välit eivät näytä olleen yksioikoisen huonot. Metsähallitus oli alueella suuri työllistäjä ja toimija, joka otti toimissaan huomioon kyläkokousten esitykset ja näkemykset siinä määrin kuin se oli Metsähallituksen omien tehtävien täyttämisen kannalta mahdollista ja kannattavaa.

Ennen toista maailmansotaa kolttasaamelaiset osallistuivat hyvin rajatusti kuntapolitiikkaan, vaikka monet Petsamon kunnan tehtävät olivat tärkeitä myös alueen kolttasaamelaiselle väestölle. Sotien jälkeen kolttasaamelaisia alkoi näkyä enemmän Inarin kuntapolitiikassa korkeissakin tehtävissä.⁷² Käytössä olevan aineiston perusteella ei kuitenkaan ole nähtävissä, että edes Matti Sverloffin puheenjohtajakausilla saamelaisvaltuuskunnassa olisi erityisesti painotettu kolttaluheen asioita. Kolttasaamelaisten ja valtuuskunnan suhteiden tutkiminen olisi ehdottomasti jatkotutkimuksen paikka. Kyläkokousten ja kolttaneuvostojen kokousten määrä nousi nopeasti

⁷⁰ Ks. lisää Tanhua 2019, 76–78.

⁷¹ Esimerkiksi *Viikkosanomat* 8/70.

⁷² *Lapin Kansassa* julkaistut ehdokaslistat ja läpi päässeet 1964, 1968, 1972 ja 1976.

1970-luvulla, mikä selittynee monella seikalla. Uusi luottamusmies Matti Sverloff oli aktiivinen, uuden polven poliitikko, joka pyrki itse kyläkokouksen avulla hoitamaan suhteita niin kuntatason kuin kansallisiin toimijoihin. Toinen kokousten määrää ja tarvetta nostava seikka olivat maankäyttöön liittyvät uudistukset ja ristiiriidat, joihin kyläkokousten ja neuvostojen tuli ottaa kantaa, antaa lausunto tai tyrmätä ehdotukset. Naisten aktiivinen osallistuminen ja heidän näkyväksi tulemisensa aktiivisina toimijoina niin kyläkokoustoiminnassa kuin muillakin yhteiskunnan areenoilla oli osa 1970-luvun muutoksia ja kehitystä, joka on jatkunut tähän päivään saakka. Esimerkiksi toimintakaudella 2021–2023 puolet koltthaneuvostojen jäsenistä tai varajäsenistä on naisia.⁷³

Esimerkkien ja aineiston valossa näyttää siltä, että kyläkokousten ja koltthaneuvostojen toimintaa ohjasivat perinteet ja perinnäiset tavat, vaikka ne olikin luottamusmiehen säännön laatimisen myötä kytketty osaksi valtionhallintoa. Kyläkokoukset joutuivat monelta osin toimimaan reaktiivisesti eli reagoimaan jo alustettuihin tai tehtyihin päätöksiin muiden toimijoiden tai päättäjien toimesta. Esimerkki tästä oli epäonnistunut kolttien maanjärjestelylaki vuodelta 1969. Toisaalta kyläkokouksilla ja koltthaneuvostoilla sekä luottamusmiehellä oli usein selkeä käsitys siitä, millä tavoilla yhteisön ja kolttsaamelaisten asioita voitaisiin konkreettisesti edistää. Näitä keinoja esimerkiksi työllisyystöiden osalta tuotiin kyläkokouksissa esille ja vietiin eteenpäin asioista vastaaville tahoille. Reagoimisen ja konkreettisten ehdotusten lisäksi kyläkokouksissa käsiteltiin aiheita, jotka eivät liittyneet toimeentuloon tai konkreettiseen hyvinvointiin, mutta joilla oli tärkeä tehtävä yhteisön itsemääräämisen ja identifioitumisen kannalta. Kyläkokouksissa keskustelu koski sitä, ketkä kaikki pitäisi sisällyttää kyläkokouksissa äänivaltaisiksi yhteisön jäseniksi eli miten yhteisön rajat määritellään.

Summary

The traditional administrative model of the Skolt Saami, siidsååbbar, or the village council system, is known for independent decision-making and efforts to influence it as early as the sources of the 17th century. Its strong position in the Russian Empire is shown by the Gramota archive, preserved by the Skolt Saami people of Suonikylä and Nuorttijärvi, which contains documents signed by the Russian tsars. They deal with, among other things, the land and water rights of siids.

It is known from historical sources that the tasks of the village meetings were to decide collectively on the use of the areas of siid and in some cases to maintain social control. The village council was chaired by a village elder, and its responsibilities included the division of

⁷³ Kolttsaamelaiset.fi-verkkosivusto: <https://www.kolttsaamelaiset.fi/kolttien-kylakokous/koltthaneuvostot/>.

family areas, the punishment of violations of the right to use a private or communal area, and, for example, the granting of permission to take in children.

Today, the village council is a unique indigenous institution in the Nordic countries, as it has remained an active institution for centuries. In Finland, it is subject to state legislation in the same way as the Sámi Parliament, which was founded in the 1970s and is a self-governing body representing all Finnish Sámi. According to the current definition, the village meeting decides on wide-ranging or principled matters concerning the livelihoods and living conditions of the Skolt Saami.

In this article, I look at how village meetings and headman (*ouddooumaž / luottamusmies*) carried out their role in Finland in a changing social situation in the 1970s. I study the possibilities of the village meeting to manage and control the interests of the Skolt Saami community in Finnish society, as part of its system of government.

My themes in this comes from minutes of Skolt Saami village meetings. One relates to the legacy of the reconstruction period, that is, how the Skolt Act passed in the post-war situation worked in the situation of the 1960s and 1970s. The state had defined a special Skolt area where the Skolt gained special rights under the Skolt Act 1955, but did they serve the interests of the Skolt?

The second question concerns the management of the lands of the Skolt areas, which were challenged by both increased tourism and the activities of the state institution *Metsähallitus*. Third, I have chosen to pursue policy change and modernization that is, Skolt Saami role in politics in 1970's both on local and Sámi field.